

Juhlaesitelmä Kirkon tutkimuskeskuksen 50-vuotisjuhlassa 13. 3. 2019 Tampereella

Heikki Hakala

Saattaa olla, että päätös Kirkon tutkimuslaitoksen perustamisesta on yksi Kirkolliskokouksen historian radikaaleimpia.

Elettiin uuden ja uudistuvan yhteiskunnan kynnyksellä. Sota oli vielä lähimenneisyyttä ja sen jäljet ulottuvat läpi yhteiskunnan. Agraariyhteiskunta oli muuttumassa teollisuusyhteiskunnaksi ja maaseudun elämänmuoto kaupunkilaiseksi.

Sodan seurauksena myös kirkon, etenkin papiston suhde seurakuntalaisiin oli muuttunut, aseveljeys oli lähentänyt miehiä rintamalla, oltiin jakamassa samat pelot, tuskat ja kärsimykset.

Vuoden 1958 eduskuntavaaleissa vasemmisto voitti ja sai enemmistön eduskuntaan.

Kirkolliskokouksen avajaispuheessa arkkipiispa Ilmari Salomies korosti, että ”kirkon on oltava valmis alati uudistumaan elävässä kosketuksessa siihen ihmisten maailmaan, jota sen on evankeliumilla palveltava.”

Samassa kokouksessa asevelipappeuden myötä uskansasankirkollisen ajattelutavan kärkihahmoksi noussut Erkki Niinivaara esitti komitean asettamista ”tutkimaan yhteiskunnassamme tapahtuneitten nopeitten muutosten vaikutuksia kirkon toiminnan edellytyksiin sekä tekemään tarpeellisiksi katsomiaan ehdotuksia”. Aloite hyväksyttiin yksimielisesti.

Tätä ennen kirkon sisällä oli väännetty ankarasti kättä linjasta. Vastakkain oli Erkki Niinivaaran johtama uskansasankirkollisuus, joka lähti siitä, että kirkon tuli löytää myös ne kansalaispiirit, jotka olivat loitontuneet seurakunnasta, etenkin työväestö. Toisella puolella olivat herätysliikkeet keulahahmonaan dogmatiikan professori Osmo Tiililä, jotka katsoivat, että nämä niinivaaralaiset olivat hylkäämässä pelastusopin ja saattamassa vaaraan perinteisen kristillisen uskon.

Tapahtui kahtiajako, jossa vastakkain olivat kansankirkon kannattajat ja perinteisen kristillisyyden puolustajat, jotka nousivat herätysliikkeistä ja sotien jälkeisestä viidesläisyydestä, joissa korostettiin henkilökohtaista uskonratkaisua. Jakolinja on yhä nähtävissä esimerkiksi Kirkolliskokouksessa.

Oma elämäniikin kietoutuu tähän jakolinjaan niin, että isäni oli kokenut herätyksen poikaleirillä 1940-luvun loppupuolella ja siinä katsannossa viidesläinen. Nuorena

pappina Varkaudessa hän kuitenkin lähti opiskelemaan teollisuuspapin toimintaa Saksaan 50-luvun puolessa välissä, koska koki, että häneltä puuttui valmiuksia työskennellä Varkauden kaltaisella teollisuuspaikkakunnalla. Se teki isästani vahvan kansankirkon puolustajan.

Mutta siis kirkolliskokous asetti 1958 komitean selvittämään yhteiskunnan nopeiden muutosten vaikutuksia kirkon toimintaan. Komitean puheenjohtajaksi tuli suomalaisen sosiaalipolitiikan uranuurtaja ja ensimmäisen oppituolin haltija, professori Heikki Waris. Waris oli tuohon aikaan poikkeuksellinen tieteenharjoittaja, sillä hän oli perehtynyt moderneihin tutkimusmenetelmiin Yhdysvalloissa, josta hän toi Suomeen survey-tutkimuksen ja muut mielipidemittaukset.

Komitean muut jäsenet olivat pastori Erik Ewalds, lääninrovasti Erkki Niinivaara, filosofian tohtori Anna-Liisa Sysiharju ja lääninrovasti Rurik Tammekas. Sihteeriksi kutsuttiin kirkon teollisuustyön sihteeri Toivo I. Palo. Puheenjohtajansa mukaan komiteaa alettiin kutsua Wariksen komiteaksi.

Merkille pantavaa on, että puheenjohtaja ei ollut teologi. Wariksen henkilökohtainen arvovalta sosiaalipolitiikan pioneerina ja aktiivikristittynä oli niin suuri, että se voitti näkemyksen siitä, että kirkon piirissä vain teologinen oppineisuus tuo pätevyyden eri tehtäviin.

Komitean mietintö Kirkko muuttuvassa yhteiskunnassa valmistui 1962. Mietinnössä oli vahva yhteiskunnallinen tutkimusote ja uudistusohjelma kirkolle. Komitean työskentelyote on Suomen kirkon historiassa poikkeuksellinen. Se sisälsi kaksi liitettä, valtiotieteen tohtori Paavo Seppäsen Muuttuva kulttuuri -tutkimuksen ja valtiotieteen tohtori Jouko Siiven Miksi kirkosta erotaan -tutkimuksen, molemmat siis tutkimuksia, joiden tekijät olivat sosiologeja, eivät teologeja.

Yksi komitean ehdotuksista oli esitys oman tutkimuslaitoksen perustamisesta. Seurakuntien toiminnan ja organisaation kehittäminen, pitkän aikavälin suunnittelu ja työntekijöiden koulutuksen uudistaminen vaativat tuekseen tutkimusta.

Yliopistoissa ja kirkon omassa piirissä tehty teologinen tutkimus liikkui kirkon nykyhetken kannalta etäisissä asioissa ja tähtäsi pääasiassa vain tutkimuksen tekijän tieteellisen pätevyyden osoittamiseen.

Kirkon tarvitsemaa tietoa voitiin komitean mielestä kartuttaa tutkimustoiminnalla, jossa aloite, johtaminen ja toteuttaminen olisivat kirkon omissa käsissä. Ensimmäiseksi tutkimuskohteeksi komitea ehdotti tutkimusta kirkon työmenetelmien ja työvoiman käytön tarkoituksenmukaisuudesta.

Komitean mietintö sai poikkeuksellisen laajaa huomiota profaanissa lehdistössä ja sitä kiitettiin yhteiskuntatieteellisestä asiantuntemuksesta. Kritiikkiä mietintö sai etenkin professori Osmo Tiirilältä, joka moitti sen teologista kapeutta. Hän sai tukea muutamilta teologeilta juuri siitä, että komitean mietintö oli liian yhteiskunnallinen.

Wariksen komitean ydinryhmä, johon kuuluivat puheenjohtaja Heikki Waris ja sihteeri Toivo I. Palo sekä komitean ulkopuolelta Mikkelistä Helsinkiin piispaksi siirtynyt Martti Simojoki, alkoivat valmistella komitean mietinnön esittämistä kirkolliskokoukselle. Keskeiseksi päämääräksi otettiin esitys tutkimuslaitoksen perustamisesta.

Heikki Wariksen henkilökohtainen panos oli suuri. Suomessa järjestettiin 1963 LMN:n yleiskokous, jonka sosiaalieettisen pääesitelmän piti Heikki Waris, sekin oli osaltaan lisäämässä hänen uskottavuuttaan ja arvovaltaansa.

Toinen merkittävä hahmo oli uuskansankirkkolaisiin lukeutuva Helsingin piispa Martti Simojoki, joka myöhemmin myös arkkipiispana oli tärkeä tukihahmo työnsä alussa olevalle tutkimuslaitokselle.

Kirkon tutkimuslaitoksen perustaminen on oppikirjaesimerkki siitä, kuinka jonkin hankkeen toteuttaminen tulee tehdä, ja taktiikka hioa pienimpiä yksityiskohtia myöten. Myös Kotimaa-lehden rooli oli tarkoin harkittu.

Kirkolliskokouksessa ensimmäisen puheenvuoron käytti käytännöllisen teologian professori Erkki Kansanaho, joka suositteli komitean kaikkien esitysten hyväksymistä. Piispa Simojoki, jonka rooli valmistelutyössä ei ollut yleisessä tiedossa, suositteli erityisesti tutkimuslaitoksen perustamista.

Erytisen mielenkiintoista on, että kirkolliskokouksen työskentelyn yhteydessä jakolinjat murtuivat. Mietintöä käsitteli siviilivaliokunta, jonka mietinnön esitteli valiokunnan puheenjohtaja, hieman aikaisemmin Oulun piispaksi noussut L. P. Tapaninen, vanhalestadiolainen vaikuttaja ja IKL:n kansanedustaja vuosilta 1933-35. Hän totesi, että kirkolliskokouksen antama tehtävä tutkia kirkon asemaa yhteiskunnallisten murrosten keskellä ei ollut tullut hetkeäkään liian aikaisin. Kirkon oli nähtävä uudella tavalla suhteensa maailmaan. Uuden lähetysnäkömyksen oli vallattava sekä papit että maallikot.

Vahvan lestadiolaisjohtajan avoin tuki oli epäilemättä hyvin merkittävä tekijä sille, että kirkolliskokous asetti neuvottelukunnan tutkimaan mahdollisuuksia kirkon tutkimuslaitoksen perustamiseksi. Lisäksi päätöksessä todettiin ”toteuttamaan kirkon kannalta kiireellisiä tutkimustehtäviä”. Eli päätös sisälsi jo toimeksiannonkin.

Neuvottelukuntaan valittiin Erkki Kansanaho, Martti Simojoki ja Heikki Waris sekä varajäseneksi teologian lisensiaatti John Vikström, eli käytännössä henkilöt, joilla oli ollut keskeinen rooli jo aiemminkin. Merkille pantavaa on muuten se, että monet tulevat piispat ovat pyörineet Kirkon tutkimuskeskuksen piirissä ennen nousuaan johtotehtäviin, kuten tässä nyt John Vikström.

Kirkon tutkimuskeskuksen 40-vuotishistoriikin kirjoittanut teologian tohtori Mikko Malkavaara toteaaakin, että ”Kirkon tutkimuskeskuksen syntytaustana oli kiinnostuksen viriäminen uskonnollisuuden ja maallistumisen sosiologista tutkimusta kohtaan sekä halu saada tutkimustyöstä kirkolle ja sen päätöksenteolle käytännöllistä hyötyä. Yhä laajemmat piirit näkivät kirkon muutoksen väistämättömäksi. Uusi teologinen ajattelutapa oli jo vuosia tähdentänyt avoimuutta maailman muutoksille. Osmo Tiililän kirkosta eroamisen jälkeen konservatiivinen herätysliikerintama oli hajalla ja viides herätysliike vasta muodostumassa. Monet konservatiivit olivat osin kansainvälisen kehityksen seurauksena valmiita hyväksymään uudistuksia kirkkoon.”

Neuvottelukunta ei suinkaan ollut yksimielinen. Miten kirkon oma tutkimustoiminta tuli järjestää ja mitkä olisivat sen painopisteet? Näkemykset vaihtelivat. Tärkeänä pidettiin sitä, että tutkimustoiminta palvelisi kirkon, kirkolliskokouksen ja piispainkokouksen tarpeita, mutta mikä olisi teologisen ja yhteiskunnallisen tutkimuksen keskinäinen suhde. Olisi löydettävä sopiva yhdistelmä kirkollisuutta ja yhteiskunnallisuutta.

Toukokuussa 1965 oli hyväksytty Mikko Juvan oppilaana väitelleen Paavo Kortekankaan väitöskirja Kirkko ja uskonnollinen elämä teollistuvassa yhteiskunnassa – Tutkimus Tampereesta 1855-1905. Kortekankaan tutkimusote oli uusi. Se oli sosiaali- ja kirkkohistoriaa unohtamatta poliittisen ja sivistyshistorian näkökulmia. Kortekangas oli käynyt läpi kaikki tamperelaiset kymmenen vuoden välein kuuden vuosikymmenen ajan ja jaotellut heidät sosiaaliryhmiin tarkastelujaan varten.

Kortekankaan väitöskirjan ajoitus oli täydellinen: neuvottelukunta esitti laajennetulle piispainkokoukselle kirkon tutkijanviran perustamista ja virkaan päätettiin kutsua Kortekangas, joka suostui.

Neuvottelukunta kävi kiivasta keskustelua laitoksen sijoituspaikasta. Vahvoja argumentteja esitettiin Helsingin ja Turun puolesta. Kortekangas ilmoitti, että hänen kannaltaan Tampere olisi paras paikka, mutta Turukin tulisi kyseeseen. Lopulta

päätös sijaintipaikasta syntyi niin, että neuvottelukunta antoi Kortekankaalle oikeuden toimia Tampereella.

Keskustelu sijaintipaikasta on sikäli mielenkiintoinen, että päätyminen Tampereeseen ei näyttäisi olevan niinkään erittäin painavien rationaalisten pohdintojen seurausta, pikemminkin kyse oli tutkijaksi ja myöhemmin laitoksen ensimmäiseksi johtajaksi valitun Paavo Kortekankaan henkilökohtaiseen elämäntilanteeseen liittyvästä ratkaisusta. Lopullisessa piipainkokouksen päätöksessä myös sillä oli merkitystä, että Tampereen seurakunnat olivat oivaltaneet tilaisuuden ja tarjosivat tiloja tutkimuslaitoksen käyttöön omalla kustannuksellaan. Kun Kortekangas sitten 1970 nimitettiin Helsingin yliopiston professorin virkaan, muutto Helsinkiin ei ollut mikään ongelma.

Myöhemminä vuosina kysymys sijaintipaikasta on noussut tasaisin väliajoin esille. Samalla myös perustelut ovat kerta kerralta muuttuneet yhä rationaalisemmiksi. Näinhän se usein on. Päätös, joka alun perin on syntynyt ainakin jossakin määrin sattumanvaraisesti tai sangen käytännöllisin perustein, voi myöhemmin saada mitä huomattavampia ja vastaansanomattomampia perusteluja. Yksi tärkeimmistä on ollut laitoksen itsenäisen roolin korostaminen, joka alun perin ei ollut argumentti lainkaan.

Olen kyllä taipuvainen ajattelemaan, että juuri itsenäisyyden kannalta sijoittuminen Tampereelle on ollut erityisen tärkeä. Tutkimuksen uskottavuuden kannalta itsenäisyys ja riippumattomuus ovat ensiarvoisen tärkeitä.

Tutkimuskeskuksen historiaan tutustuminen osoittaa, että sekä Helsingin yliopiston teologisella tiedekunnalla että Kirkkohallituksella on ollut vahva halu ottaa tiukempi ote tutkimuslaitoksen toimintaan. Näiden toimien onnistumiselle ainakin jonkinasteinen este on ollut se, että laitos on sijainnut erillään Tampereella.

Myös laitoksen tehtävä määriteltiin. Sen tuli ”suorittaa kirkon päätöksenteolle ja toiminnan kehittämiseksi tarpeellista ja hyödyllistä kirkon ja uskonnollisen elämän sekä yhteiskunnassa vaikuttavien erilaisten virtausten tutkimista” sekä osallistua tarvittaessa kirkon eri tasoilla suoritettavaan kirkon toiminnan suunnitteluun. Rajaus on selkeä. Perustutkimus jäi yliopistojen harteille.

Vaikka Paavo Kortekankaan kausi laitoksen johtajana jäi lyhyeksi, hänen merkityksensä ei ollut vähäinen. Se sinetöi kirkkososiologisen tutkimuksen laitoksen merkittäväksi tutkimussuunnaksi. Suuntautuminen ei ollut itsestään selvä, sillä systemaattisen teologian edustajat, etunenässä Tuomo Mannermaa, halusivat nostaa systemaattisen teologian tutkimusta ja ylenkatsoivat sosiologiaa ja sen

empiriaan perustuvia tutkimusmetodeja. Tämä kädenvääntö jatkui laitoksen johtokunnassa pitkään ja johtikin siihen, että systemaattista teologiaa edustava tutkimus otettiin laajasti ohjelmaan.

Arvelen tämän tutkimussuuntausten välisen kiistelyn johtuvan ennen kaikkea siitä, että Tutkimuskeskuksen alkuvuosina surveypohjainen tutkimus oli tiedemaailmassa täysin uusi tutkimusmuoto, jota jo siitä syystä vieroksuttiin. Sosiologian tutkimusmenetelmät ovat vakiinnuttaneet asemansa yhteiskuntatutkimuksessa kuluneiden vuosikymmenten aikana.

Keskustelu kuitenkin osoittaa, kuinka itseriittoinen teologia tutkimusalana on. Tämän tästä Tutkimuskeskuksen tutkimuslinjauksia koskevissa keskusteluissa näyttää nousevan esille vaatimus teologisen tutkimuksen roolista – ja siitä, että kirkon sisällä eri tyyppiset teologiapohjaiset tutkimussuuntaukset riittävät, muiden tieteenalojen apua ei tarvita. Se kuvastaa sitä, kuinka teologia pyrkii tekemään kirkosta oman erillisen saarekkeensa, jota säätelevät aivan toiset normit kuin muuta yhteiskuntaa.

Iso merkitys on ollut myös säännöllisesti muutaman vuoden välein pidetyillä Tutkimuskeskuksen, nimi muutettiin vuonna 1984, laajoilla tieteellisillä neuvotteluilla, jotka nostivat näkyviin teologisten tutkimusalojen keskinäisen kissanhännänvedon ja niiden odotukset tutkimuskeskuksen tutkimuksen painopisteille, mutta myös yleisemmät odotukset sille, mitä tutkimuskeskuksen odotettiin tutkivan. Näiden keskustelujen pohjalta keskuksen johtokunta sitten päätti tutkimuksen suuntaviivat.

!970-luvulla keskeinen tutkimusaihe oli kansankirkko, mikä vahvistaa käsitystä siitä, että kirkon sisäisessä valtataistelussa kansankirkon puolustajat olivat vahvempia, olihan arkkipiispana Martti Simojoki.

Sinänsä mielenkiintoista on, että ensimmäisen kerran homoseksuaalisuutta tutkittiin jo 70-luvulla. Martti Lindqvistin ja Jouko Sihvon 1975 julkaistu tutkimus olikin dynamiittia, sillä siinä vaadittiin homoseksuaaleille samoja oikeuksia kuin heteroseksuaalille mm. kirkon virkoihin pääsyn osalta. Vuosikymmenen loppupuolella tehtiin tutkimus naispappeudesta. Kyselytutkimus osoitti, että vastustus oli merkittävästi vähentynyt eikä sitä pidetty kirkon opin vastaisena. Asiaa käsiteltiin kirkolliskokouksessa marraskuussa 1976. Kannattajat voittivat äänin 66-37, mutta määrävähemmistösäännöksen vuoksi asia raukesi. Vasta kymmenen vuoden kuluttua tästä naiset saivat oikeuden papin virkaan.

1970-luvulla Martti Lindqvist, joka nuoresta iästään huolimatta, tai ehkä juuri sen vuoksi, oli poikkeuksellisen energinen, laaja-alainen ja tuloksia aikaan saava tutkija, käynnisti omat tutkimuksensa myös lääketieteen ja terveydenhuollon etiikasta. Siitä on saanut alkunsa myös saattohoidon kehitys, ja keskustelu eutanasiasta.

1980-luvulle tultaessa yhteiskunnallinen ilmapiiri muuttui. 1960-luvun radikalismi katosi yhteiskunnasta käytännössä kokonaan, elettiin talouden nousukautta eikä kirkkoon kohdistunut enää samanlaista hyökkäävää asennetta, jonka se oli kohdannut aiempina vuosikymmeninä.

Kun tämä ulkopuolelta tuleva uhka laimeni, kirkko kääntyi sisään päin. Siitä saattaisi ajatella, että sisään päin kääntyminen on osa kirkon perusolemusta, sillä toisaalta olisi voinut kuvitella, että yleinen ilmapiiri olisi antanut mahdollisuuden vahvistaa kirkon yhteyksiä ympäröivään yhteiskuntaan, mutta kirkon oma ratkaisu oli toinen – se halusi omaan rauhaansa.

Se näkyi myös tutkimuskeskuksen tutkimussuuntauksessa, jossa paneuduttiin merkittäviin aiheisiin, jotka olivat kirkon sisällä, kuten vanhalestadiolaisuuteen, karismaattisuuteen ja Suomeen tulleisiin uususkonnollisiin virtauksiin. 1980-lvulla Harri Heinon aloittama tutkimus Suomessa toimivista uskonnollisista yhteisöistä julkaistiin nimikkeellä Mihin Suomi uskoo? Tämä tutkimussuunta on säilynyt vahvana läpi vuosikymmenten ja on edelleen yksi tutkimuskeskuksen vahvoja osaamisalueita.

1990-luvulle tultaessa Suomeen iski taloudellinen lama, joka heijastui monin tavoin myös kirkkoon. 1990-tutkimuskohteita oli mm. evankelioiminen, sillä maassa järjestettiin laajaa näkyvyyttä saaneita evankelioimiskampanjoita, kuten Tässä elämä.

1994 kirkon hallinnonuudistuksessa tutkimuskeskuksesta tuli kirkkohallituksen erillisyksikkö, jonka esimies on kansliapäällikkö. Laitoksen itsenäisyys ja sijoituspaikka Tampereella säilyivät.

2000-luvulle tultaessa tutkimuskeskuksen asema oli jälleen pohdinnan alla. Ajan hengen mukaisesti herätettiin henkiin kysymys kirkon koulutus- ja tutkimuskeskuksesta, jossa yhteydessä tutkimuskeskus olisi siirtynyt Järvenpäähän. Selvitys tehtiin pitkälti kirkon koulutuskeskuksen toimesta ja sitä pidettiin yksipuolisena. Nähtiin, että yhdistyminen esitetyllä tavalla olisi johtanut tutkimuskeskuksen resurssien merkittävään leikkaamiseen ja itsenäisen tutkimustoiminnan näivettymiseen. Suunnitelma ei toteutunut.

Viisi vuosikymmentä on vakiinnuttanut kirkon tutkimuskeskuksen aseman. Tutkimuskeskus ei tee kirkkopoliitiikkaa, se on kirkon työkalu, jolla kirkkopoliitiikka voidaan tehdä ja varmistaa, että päätöksenteko perustuu tutkittuihin tosiasioihin.

Yksi tutkimuskeskuksen keskeisiä tehtäviä on ollut kirkon nelivuotiskertomuksen laatiminen kirkolliskokouksen käyttöön. Se on tietenkin taaksepäin katsova selvitys, mutta ruumiinavauksen tavoin se avaa kirkon toimintaa hyvin perusteellisesti. Kertomuksen laatiminen on paljon työtä vaativa tehtävä.

Tutkimuskeskuksen kyky reagoida nopeasti erilaisiin tarpeisiin on ollut halki vuosikymmenten hyvä. Täydellisiä suunnan muutoksia ei ole tarvinnut tehdä, kyse on ollut pikemminkin hallituista painopisteen muutoksista, jotka ovat johtuneet usein enemmän tutkijoiden vaihtumisesta ja kiinnostuksen kohteiden muuttumisesta kuin ulkopuolelta tulleesta ohjauksesta tai painostuksesta. Johtokunnassa, myöhemmin toimikunnassa, on ollut viisautta hyväksyä eri näkemyksiä kuin pyrkiä pakotettuun yksimielisyyteen. Tieteen tekemistä ja sen etiikkaa on kunnioitettu.

Eri vuosikymmenten tutkimuspainotuksissa on näkynyt myös ajan henki. Se on seurausta siitä, että on oltu herkkiä havaitsemaan hiljaisia signaaleja ja tulkitsemaan erilaisia nousevia virtauksia, joihin tutkimuskiinnostusta on haluttu kohdistaa.

Kirkon tutkimuskeskuksen toiminta-ajatus on: tehtävänä on suorittaa kirkon ja seurakuntien päätöksenteolle ja toiminnan kehittämiseksi tarpeellista kirkon ja uskonnollisen elämän sekä yhteiskunnan muutosten tutkimusta. Se ei ole muuttunut miksiäkään siitä, kun se tutkimuskeskusta perustettaessa määriteltiin.

Kirkon tutkimuskeskus on siis pysynyt hyvin sille asetetulla ladulla. Yksi merkittävä muutos vuosikymmenten aikana on kuitenkin tapahtunut. Se on tiedotusvälineiden rooli ja suhde niihin. Missään vaiheessa ei ole varsinaisesti linjattu, että tutkimuskeskuksella olisi jokin rooli tiedotusvälineitten palvelemisessa. Kuitenkin siitä on muodostunut hyvin merkittävä osa tutkimuskeskuksen työtä.

Harri Heinon aikaan tehtiin pari tutkimusta tai selvitystä kirkollisen median kanssa. Tutkimuskeskus vastasi tutkimuksesta ja media tulosten julkistamisesta. Se on järkevä yhteistyömuoto, jossa käytetään molempien omia vahvuuksia.

Tärkeä tehtävä on ollut profaanin median palveleminen. Huolimatta siitä, että tehtävä kuuluu kirkon viestinnälle, tutkimuskeskuksen työn sisältö on ollut sellaista, että sillä on poikkeuksellisen suuri kiinnostusarvo mediassa. Kyse on siitä, että tutkimuskeskus on sellainen rajapinta ympäröivään yhteiskuntaan, joka tuottaa

aineistoa, jolla on yleistä kiinnostusta mediassa. Se pyrkii tekemään tutkimuksellista analyysiä niin kirkon asioista kuin uskonnollisista ilmiöistä ylipäätään.

Merkittävää on myös se, että tutkimuskeskus operoi sillä kielellä, jota toimituksissa puhutaan. Se ei käytä kirkon kieltä. Median on hyvin vaikea ymmärtää uskonnollista kieltä. Kirkon tiedotuskeskuksen kanssa keskusteltaessa tätä ongelmaa ei ole.

Vahvimmillaan tämä rooli oli silloin, kun Harri Heino toimi keskuksen johtajana.

Harri Heinosta tuli kirkon epävirallinen ääni, jolle toimittajat oppivat soittamaan silloin, kun työpöydälle oli tullut joku kirkkoa tai uskonnollisuutta koskeva aihe. Kirkon sisäisissä keskusteluissa Heino joutui myös kritiikin kohteeksi sen vuoksi, että häntä käytettiin niin paljon mediassa, jota ei oltu määritelty johtajan tehtäväksi.

Miksi Harri Heinosta tuli median suosima haastateltava? Pitkän kokemuksen toimitustyöstä omaavana arvelen sen johtuneen siitä, että Harri Heino ymmärsi aidosti journalismia ja journalistista työprosessia.

Ihan yksinkertaisesti Harri Heino vastasi puheluihin ja hämmästyttävän nopeasti myös jätettyihin soittopyyntöihin. Hän ymmärsi, että kiire on toimittajan ainainen kumppani.

Heino tunsu asiat ja pystyi ymmärrettävällä tavalla avaamaan kulloinkin käsillä olevaa aihetta riippumatta siitä, oliko aihe hänen ominta alansa. Heino myös ymmärsi, että usein soittavalta toimittajalta puuttuvat perustiedot kirkollisista ja uskonnollisista asioista, ja hän oli auttavainen myös tässä suhteessa. Heinin antamien tietojen perusteella jutun tekeminen oli mahdollista ja turvallista, asiat olivat kohdallaan.

Tällaista roolia ei voi ottaa, se annetaan ja ansaitaan. Harri Heinolla oli tässä suhteessa aivan poikkeuksellista taitoa. Kun sitten tuli tieto hänen poismenostaan, itsekin kirjoitin kolumnin, eräänlaisen muistokirjoituksen, jonka päätin kysymykseen:

Kenelle me nyt soitamme? Kirkon viestintää pohdittaessa tämä kysymys kannattaisi aika ajoin esittää ja miettiä vastausta hyvin huolellisesti.

Kirkon tutkimuskeskuksella on edelleen tiivis suhde mediaan. Haastatteluja eri aiheista annetaan pitkälti toistasataa vuosittain hieman riippuen siitä, nouseeko joku teema erityisen kiinnostavaksi lehdistössä.

Entäpä tulevaisuus. Tutkimuksen tarve ei poistu, se lisääntyy, sillä kirkko on kohtaamassa uusia haasteita. Niistä suurin on jäsenmäärän väheneminen, joka trendinomaisesti kiihtyy kaiken aikaa. Kuluneen viidenkymmenen vuoden aikana se

on pudonnut 20 prosenttiyksikköä 90:stä 70:een. Viime aikoina lasten kastamisten määrä on käytännössä romahtanut. Rippikoululeiri on säilyttänyt suosionsa, mutta heti täysi-ikäisyyden myötä kirkkoon kuuluminen laskee jyrkästi.

Ajatus kansankirkon roolista tulee kyseenalaiseksi yksinkertaisesti siitä syystä, että kirkkoon kuuluvien osuus on hiipumassa niin, että enemmistöstä ei kohta voida puhua.

Myös yhteiskunta on kokemassa ennenkokemattoman muutoksen. 2020-luvulle tultaessa uudet teknologiat tulevat aiheuttamaan murroksen niin perinteisen työn kuin toimeentulon osalta. Ihmisen ja koneen suhde on muuttumassa, kun tekoäly tuottaa merkittävästi parempia tuloksia kuin ihminen monilla elämänaloilla. Digitaalisuuden tuomat muutokset toteutuvat hämmästyttävällä vauhdilla. Ne ovat tyypillisesti globaaleja, eivätkä ne toteudu tai jää toteutumatta riippuen siitä haluammeko niiden toteutuvan vai emme.

Kirkkokaan ei jää tämän kehityksen ulkopuolelle. Se joutuu pohtimaan omaa tilannettaan yhtäältä supistuvan talouden toisaalta yhteiskunnassa tapahtuvien muutosten ja ympäröivän todellisuuden digitaalisuuden näkökulmasta.

Kirkon tutkimuskeskuksen tehtävänä on antaa tietoa käsillä olevasta muutoksesta, jotta ne, joiden tehtävänä on päättää, voivat perustaa päätöksensä tutkittuun tietoon.

Ora et studera, rukoile ja tutki – ja luota molempiin.